

ENDÜLÜS ŞİİRİNE GENEL BİR BAKIŞ

Araş. Gör. M. Faruk TOPRAK

ENDÜLÜS ŞİİRİ

Araplar Endülüs'te bambaşka bir dünyayla karşılaşmışlar ve Asya'da hiç rastlamadıkları şeyleri Avrupa'da görmüşlerdir. Değişik bir iklim, sürekli yağan yağmurlar ve kuvvetli akan nehirler, bereketli ovalar, her çeşit bitkinin yetiştiği dağlar, Arapları büyük ölçüde etkilemiştir. Bunların etkisiyle selim bir zevke, tatlı bir dile ve yüce bir ruha sahip olan Endülüslüler, şiirin alanını genişleterek lafızlarını daha süslü ve ince bir kalıba sokmuşlar, hayal gücünde de ilerleme kaydetmişlerdir. İnce ruhlu ve ince düşünceli olarak tanınan bu insanlar, şiirlerinde kısa ve hafif bahirleri kullanmayı yeğlemişlerdir. Çünkü, uygarlık ve zenginliğin verdiği incelik ve zerafet, her aruz vezniyle ifade edilmiyordu. Bu yüzden zamanla "muvaşşah" denilen şiir türünü ortaya çıkarmışlardır.

Ahmed Hasan az-Zayyât, Endülüslü şairlerin tasvir ve hayal gücü hakkında şunları söylemektedir: "Bazı batılı edipler, Arap şiirinde kullanılan kelimelerin yapmacık olduğunu ve kurulmak istenen hayal ve şuurun donuk kaldığını ileri sürerler. Bu iddia, özellikle Endülüs şairleri için geçersizdir. Onlar, duygu ve düşüncelerini en iyi ve en süslü üsluplarla dile getirmişlerdir. Tabiat manzaralarını tasvir edişleri, batıdaki şiir üslubuna çok yakındır. Fransızlar ve İspanyollar, Endülüs Araplarından, çeşitli ilimlerin yanısıra methiye, hicviye ve gazel gibi şiir türlerini almışlardır. Aynı şekilde kafiyeyi de onlardan öğrenmişlerdir. Çünkü onların kafiye anlayışı, kelimenin sonundaki sesli harfi esas alıp gerisini dikkate almamaya dayanıyordu. Eğer Endülüslülerin ömrü daha uzun olup uygarlıklarını devam ettirebilseydiler, Russo, Le Martin ve benzeri ediplerin eserlerin daha üstün eserler vücuda getirdikleri!".

Endülüslüler, edebi çahşmaların tümünde doğulu Arapları taklit etmişlerdir. Mesela, İbn Abdurabbihî'nin al-İkd al-Farid adlı eseri, İbn Kutayba'nın Uyun al-Ahbar'ı; İbn Bassam'ın az-Zahira'sı da Sa'alibi'-

nin Yatimat ad-Dahr'ı üslubunda yazılmıştır. Zamanla taklitten kurtulup kendi şahsiyetlerini kuran Endülüslüler, tüm edebi konuları ve bu arada şiiri de kendi zevklerine göre işlemişlerdir. Ama doğunun büyük şairleriyle boy ölçüşecek bir şair yetiştirememişlerse bu da, ülkenin kuruluşundan yıkılışına kadar devam eden iç savaşlar ve isyanlar, değişik Arap kökenli unsurlar (Mesela: Mudarlılar ve Yemenliler) arasındaki mücadele ve çekişmelerdir².

Endülüs Şiirinin Gelişmesi

Endülüs Şiiri, Abbasi Şiiri gibi önce taklit yoluyla başlamış sonra yenileşme yoluna girmiştir. Endülüs'e yerleşen Araplar arasında, Şam, Mısır, Irak ve daha birçok değişik bölgeden gelenler vardı. Valiler ve Emeviler Devrinde, henüz yeni alışmakta oldukları bu topraklarda bir müddet yabancılar gibi yaşadılar. Doğudan getirip vazgeçemedikleri adetleri ve yine doğudan getirerek aynı üslupla işleyip söyledikleri şiirleri vardı. Dolayısıyla Endülüs Şiiri, gelişme ve yayılma bakımından üç devreye ayrılır:

1. Doğuyu Taklit Dönemi: Endülüs, Araplara asıl vatanlarını unuturmamış, kendileri de her alanda eski kültür miraslarına bağlı kalmışlardır. Doğuyu özleyen Endülüslüler, bu özelemlerini her fırsatta dile getirmişlerdir. Örneğin, gözü bir hurma ağacına takılan ve doğuyu hatırlayan Emir Abdurrahman ad-Dâhil şu beyiti söylemiştir:

"Öyle bir yerde yetiştin ki, orada yabancıydın. Sen de benim gibi (vatanından) uzakta ve gurbettesin"³.

Bu taklitçi akım, XI. yüzyılın başlarına kadar devam etti. İbn Abdurabihi, İbn Hani', İbn Şuhayd ve İbn Darrâc al-Kastalî'nin temsil ettikleri bu akım şairleri, doğulu soydaşlarının ve özellikle Emevilerin üsluplarından etkilenmişlerdir. Gazeli çok söylemişler ve görmemiş olmalarına rağmen çölü, deveyi ve kızgın kumları tasvir etmişlerdir.

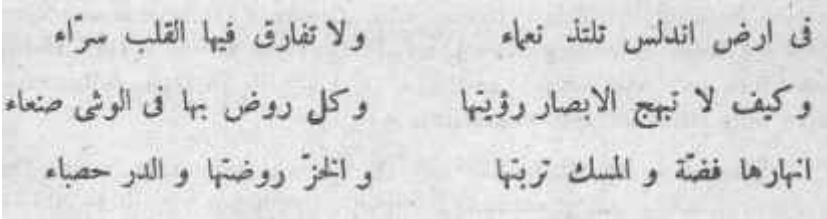
2. Taklitten Kurtulma Dönemi: XI. yüzyıldan itibaren başlayan ve İbn Zaydün, İbn °Ammâr, Mu'tamid b. 'Abbâd'ın temsil ettiği bu dönem, Endülüs Şiiri için bir geçiş dönemidir. Bu dönemde şairler, En-

2 Zayf, Şavkı, al-Fann va Mazâhibuhu fi'ş-Şi'r'l-Arabi, Kahire, 417

3 el-Fâhûri, Harîna, Tarih al-Adab al-Arabi, Beyrut, 797

dülüs'ün güzelliklerinin farkına varıp tasvir etmişler, bu arada doğuyu taklitten de tamamen vazgeçmemişlerdir⁴.

3. Yenilik Dönemi: XII. yüzyıldan itibaren Endülüslü şairler, şiirde yeni bir dönem açmakta ve daha önce etkisi altında kaldıkları doğunun şiir üslubu ile yarışmakta ve ülkelerini doğudan daha üstün tutmaktadırlar. Bu akımın önde gelen temsilcileri, İbn Hamdîs, İbn 'Abdûn, İbn Hafâca ve Lisan ad-Din el-Hatib'dir. Yine bu gruptan olan İbn Safar el-Marini, Endülüs'ü şöyle övmektedir:

"Endülüs ülkesinde güzel yaşamın zevki vardır. Orada sevinç kalbi hiç terketmez".

"Oradaki tüm bahçeler, süslemede San'a'ya benzerken bu görüntü nasıl olur da gözleri kamaştırılmaz?"

"Nehirleri gümüş, toprağı misk, bahçeleri ipek ve çakıl taşları incidir"⁵.

Her şair, yaşadığı bölgeyi ve güzelliklerini anlatmıştır. Mesela İbn Zaydün Kurtuba'yı, İbn Safar İşbiliyye'yi, İbn az-Zakkâk Balensiyaya'yı ve diğer şairler de Sarakusta, Cebel-i Tarık, Tulaytila gibi yerleri tasvir edip öğünmüşlerdir. Bu şairler, güzel bahçelerin ve aralarından akan nehirlerin güzelliğine de kapılarak bunları şiire dökmüşlerdir⁶.

Şiir Konuları

Endülüslüler şiirde gerek konu ve gerekse sanat bakımından eski şiirden pek farklılık göstermezler. Şiire getirmek istedikleri yenileştirme çabaları içinde bazı destan türü şiir yazma eğilimleri göze çarpar. Mesela, İbn Abdurabbihî'nin 450 beyitten oluşan ve Halife Abdurrahman an-Nasır'ın savaş ve fütuhâtını konu alan bir urcuze'si vardır. Ancak bu, daha ziyade tarihi bir şiir olup amaçlanan hedefe ulaşamamıştır. Bütün

4 a.g.e., 798

5 a.g.e., 800

6 a.g.e., 798

bunlara rağmen bazı konularda yazılan şiirler, doğudaki benzerlerinden ayrıcalık kazanmıştır. Bunları şöyle özetleyebiliriz:

1. Vâsî: Endülüs şairleri, vâsî (tasvir) konusunu o kadar çok işlemişlerdi ki, onların şiirlerini okumakla Endülüs'ü her yönüyle tanıyabiliriz. Endülüs'ü şehirleri, köyleri, orman, dağ ve nehirleri, bu topraklarda meydana gelen savaşları, dansı ve müziği, yiyeceği ve kumaşı, kısaca her yönüyle ele alıp tasvir etmişlerdir.

2. Mersiye: Şairler mersiye için daha ziyade kaybedilen topraklar için söyleyip üzüntülerini dile getirmişlerdir. Zamanın kimseye acımadığını sık sık tekrarlayan bu şairlerden İbn Labbâna Beni Abbâd'a, İbn 'Abdûn Beni Aftas'a ve Abû'l-Bakâ' ar-Rundi de Endülüs'ün İspanyollar tarafından geri alınışına ağıt yakmışlardır. '

3. Şikâyet ve Merhamet Dileme: Bu tür şiiri daha ziyade, önceleri görkemli günler yaşayıp sonradan gücünü kaybeden ve zillete düşen vezir ya da diğer devlet büyükleri söylemişler ve eski günlerini hatırlayıp şimdiki durumları karşısında duydukları hüznü ifade etmişlerdir.

4. Yardım ve Medet İsteme: Bu tür şiir ise, Endülüs'ün son devirlerde zayıflaması üzerine başgösteren düşman korkusunu gidermek için söylenmiştir. Şairler, burada bazen evliya ve ermiş kişilerden şefaât ve yardım dilemektedirler.

5. Bilimsel ve Eğitici Şiirler: Endülüs'ün kendine has şiir konuları arasında yer alır. Birçok bilim dalına ait konular manzum hale getirilmiş ve böylece okunup ezberlenmesi kolaylaştırılmıştır. Mesela, İbn Abdurabbîhi'nin biri aruz, diğeri de tarih ile ilgili iki urcuzesi; Şatîbi'nin ise kıraat üzerine yazdığı bir lamiyesi vardır⁷.

Endülüslülerin şiirlerinde işledikleri konulardan birisi de, denizdir., Endülüs şairleri, denizi ve gemileri tasvir etmişlerdir⁸.

Endülüs'te gazel türü şiirin rağbet görmesinin sebeplerinden birisi de, kadınların doğulu kadınlara oranla daha geniş bir hürriyete sahip olmalarıydı. Kadınların, evlerinde erkeklerin de katıldığı edebiyat meclisleri kurabilme serbestiyeti, iki cins arasındaki ilişkilerin gelişmesine zemin hazırlamıştır⁹.

Endülüs şiiri, zaman zaman mevcut yönetimlerden hoşnut kalmayan halkın ve özellikle din adamlarının, yöneticilere karşı tavır takınıp

7 a.g.e., 800

8 a.g.e., 800

9 Dayf, Şevki, aş-Şî'r ve Tavâbi'uh aş-Şa'biyya alâ marr'l-Usür, Kahire, 187

eleştiri yapmalarına alet olmuştur. Mesela Kurtuba fakihleri ve halkı, ülkeyi kendi mutlak idaresiyle yöneten Endülüs Emiri Hakem ar-Rabazi'ye şiirler yazarak görevden çekilmesini istemişlerdir¹⁰.

Irak'ta olduğu gibi Endülüs'te de bölge bölge dolaşp halka şiir okuyan ve dilencilik yaparak para toplayan şairlere de rastlanmaktadır. Örnek olarak Abü Amr el-Asili gösterilebilir¹¹.

Endülüs ve Abbasi Şiirleri

Endülüs Şiiri, gerek konuları ve gerekse gelişimi itibariyle Abbasi şiirine çok benzer. Doğulularla yanşan ve bu arada Abbasi şiirinden etkilenen Endülüslüler, gazel, mucun, şarap ve tabiat tasviri gibi konulara yenilik getirmişler; diğer konularda ise taklitçilikten öteye gidememişlerdir. Kaybedilen topraklara ağıt yakma ve merhamet dileme türünde şiirlerde başarı olmuştularsa da sair konularda amaçlarına ulaşmamışlardır. Doğululardan ve özellikle Abbasilerden ayrılan bir başka özellikleri de fikir ve manada ince oluşlarıdır. Çünkü onlar, doğulular gibi şiirleri için Felsefe ve Mantıktan iktibas yapmamışlardır¹². Fakat bu, şiirin genel görüntüsü olup istisnaları elbette, vardır. Aslında filozof ya da hakim (bilge) kişiler olan bazı şairler, tasavvur güçleri, yaratıcılıkları ve hayal güçlerinin zenginlikleri sayesinde hikmetli şiirler yazabilmişlerdir¹³.

Endülüs şairleri, şiirde sözü yerli yerinde kullanma ve cümlenin diğer bölümlerine uygun bir şekilde bağlama, tasvir ve teşbihte en yüksek mertebeye ulaşma bakımlarından mümtaz şairler olup bu konularda sadece Şam şairleri kendilerine benzemektedir. Ama Endülüslülerin inceliği daha saf olduğu için kendilerinin, Irak ve Hicaz şairlerine üstünlükleri vardır¹⁴.

ENDÜLÜS ŞAİRLERİ

Endülüs, Arap edebiyatına ve şiirine olan katkısı ve yetiştirdiği sayısız şairleriyle ünlüdür. Biz burada, bu şairlerin kendi çağları içinde

10 a.g.e., 185

11 a.g.e., 193

12 al-Fâhürî, Hannâ, a.g.e., 802

13 ar-Râfi'i, Mustafa Sadık, Târih âdâb al-Arab, Beyrut 1974, III/298

14 a.g.e., 296

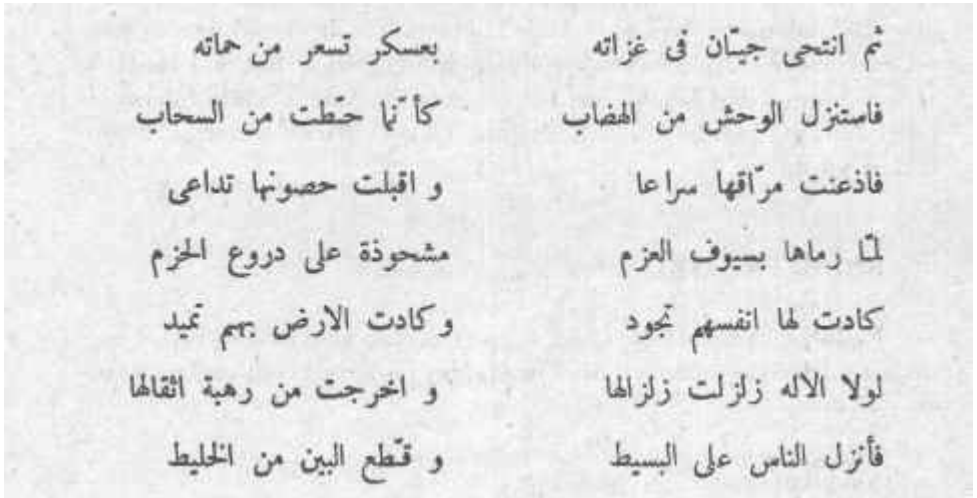
en üstün olanlarını, edebi özellikleriyle ele alıp şiirlerinden örnekler vereceğiz.

İbn 'Abdurabbihî (H. 246-338/M. 867-959)

Kurtuba doğumlu İbn Abdurabbibi, Endülüs'ün önde gelen alimlerinden ders almıştır. Şiir, nesir ve rivayet konularında dirayetli bir kişiydi.

En güzel şiirleri, gazel ve tasvir üzerinedir. Doğuluların feshati ve batılların incelik ve acıklılığını bir araya getiren şair, bu yönüyle daha çok İbn Zaydün'a benzer. Doğu şiiriyle çok ilgilenen İbn Abdurabbini, doğulular hakkında bilgi ve haberlere de meraklıydı. Birçok konuyu ihtiva eden ve sadece doğulu şair ve edipler hakkında malumat veren al-İ'kd al-Farîd adlı eseri, o devirlerde Endülüs hakkında bilgi sahibi olmak için kendisini okuyanları yanıltmıştır.

Muvaşşah türü şiiri ilk kez ortaya koyanlardan biri olan İbn Abdurabbibi, Arap edebiyatında az rastlanan Kasasi (epik) şiirler uazymıştır. Bunlar arasında, Abdurrahman an-Nasır için yazdığı bir urcuzeşi vardır. Ama bu, efsane özelliğinden uzak, kuru ve zayıf hayallerle dolu olduğu için daha ziyade Talimi (didaktik) şiir niteliğindedir¹⁵. Bu uzun urcuzenin bir bölümü şöyledir:

"Emir, seferinde yanında, ateşli bir ordu olduğu halde Ceyyan'a yürüdü".

"Vahşi hayvanları (düşmanlarını), bulutlardan indiriyormuş gibi tepelerden aşağıya indirdi".

"Kaleleri harap olduğu sırada asiler teslim oldular".

"Cesur kişilerin zırhları üzerinde bilenmiş kılıçlarla saldırdığı zaman ,

"Neredeyse kendilerini bu kılıçlara teslim edecekler ve neredeyse yeryüzü şiddetle sarsılacaktı".

"Eğer Allah olmasaydı, yeryüzü tamamen sarsılacak ve içindeki her şeyi dışarı atacaktı".

"Ve böylece Emir, halkı aşağıdaki geniş düzlüğe indirip dostlar arasındaki mesafeyi kaldırdı"¹⁶.

Ömrünün sonlarına doğru iyice yaşlanan şair, Allah'a yönelerek Mumahhasat adını verdiği şiirler yazmıştır. Bu şiirlerde, öğüt ve zühd niteliğinde yazdığı beyitleriyle, daha önce yazdığı gazel ve eğlence şiirlerinden tövbe etmiştir¹⁷.

İbn Hâni' (ölm. H. 362/M. 983)

Tunus asıllı olan babası İspanya'ya göçmüş, kendisi de burada doğmuştur. Tahsilini tamamladıktan sonra İsbiliyye'ye giden İbn Hâni', boşboğazlığı, kötü davranışları ve özellikle Yunan filozoflarına olan hayranlığı yüzünden halkın nefretini kazanmış ve şehri terketmek zorunda kalmıştır¹⁸. Bir müddet Cezayir'de kalan şair, Fatimi Halifelerinin daveti üzerine Mısır'a gitmiş ve kendisine saygı gösteren Fatimi Devletinin ileri gelenlerine methiyeler yazmıştır.

İbn Hâni', içki ve eğlenceye düşkün, ağzı bozuk ve açık sözlü biriydi. İnsanlar arasında eleştiri ve kınamaya uğramaktan hiç çekinmezdi¹⁹. Şiirde işlediği konular arasında methiye başta gelir. Daha sonra gazel ve mersiye gelir. Tasvir, şiirinde en az yer yerdiği konulardan biri olmasına rağmen bu konuda başarılıdır²⁰.

16 Monroe, James T., Hispano-Arabie Poetry, Londra 1974, 79

17 az-Zayyât, a.g.e., 322-323

18 İbn Hâni' mad. İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1950, 5/2, 746

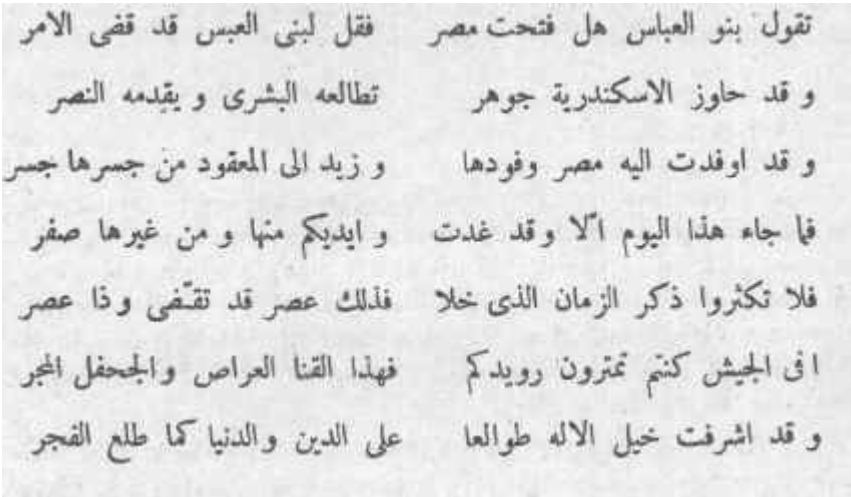
19 az-Zayyât, a.g.e., 325

20 a.g.e., 327

Çağdaşı Mütenebbi'nin şiirlerinden etkilenen ve onun yolunda yürüyen İbn Hani', onun gibi felsefi şiirler yazmış ve methiyelerinin arasına hikmetli sözler ve darb-ı meseller serpiştirmiştir. Bu arada kendi hayatından bazı bölümleri de konu alan şair, savaş ve mücadelelerinden bahsetmiştir. Gördüğü ve duyduğu şeyleri, herkesin yapamayacağı bir üslupla tasvir ederek Endülüs'ün Mütenebbisi lakabını almıştır²¹. Mütenebbi ile bir tutulmasına çok kızan şair Abû'l-²²Alâ el-Ma'arri, İbn Hani'nin şiiri için, "Dinlediğim zaman, adeta bir değirmenin yüzyıllarını öğüttüğünü hisseder gibi oluyorum", demiştir. Ancak Ma'arri, bu sözlerini Mütenebbi'ye olan hayranlığından dolayı söylemiştir²².

İbn Hani'nin Mütenebbi'ye benzetilmesinin sebeplerinden birisi de, onun Mütenebbi gibi bağlı olduğu mezhep görüşlerini savunup şiirinde işlemiş olmasıdır. İbn Hani', bağlı olduğu Fatimi Halifesi al-Mu'izz't günahlardan arınmış ve evliya mertebesine yükselmiş bir imam olarak kabul ederdi²³.

İbn Hani'nin Fatimilere yazdığı bir methiye şöyle başlamaktadır:

"Beni Abbas, Mısır fethedildi mi diye soruyor. Beni Abbas'a de ki o iş halloldu".

"Cevher, İskenderiye'yi fethetti. Bunun üzerine ona müjde ve zafer geldi".

21 a.g.e., 326

22 Zaydân, Curci, Târih adâb el-Luğa el-Arabiyya, Beyrut 1967, 1/563

23 Dayf, Şevki, al-Fann va mazâhibuh fi'ş-Şi'r'l-Arabi, Kahire, 420-421

"Mısır ona barış elçilerini göndermiş ve kurduğu köprülere birisini daha eklemiştir (Dostluk ilişkilerini artırmıştır)".

"Bugün şafak henüz sökmezken siz, Mısır ve diğer ülkeleri kaybettiniz".

"Artık geçen zamandan fazla söz etmeyin. o, bir devirdi geçti. Bu ise bir başka devirdir".

"Ordu hakkında mı şüphe ediyorsunuz? Yavaş olun bakalım, işte size esnek mızraklar ve muhteşem ordu".

"Allah'ın ordusu, gün doğuşu gibi din ve dünya üzerine doğup parladı"²⁴.

İbn Darrâc al-Kastali (H. 347-421/M. 958-1009)

, Endülüs şairleri arasında Mütenebbi'ye benzetilen ikinci şairdir. Bütün tercüme-i hal yazarları, onun büyük bir şair olduğu konusunda hemfikirdirler.

Mütenebbi'nin şiirlerinden oldukça etkilenen şair, bazı methiyelerinin başında dünyaya olan şikayetini ve insanlara duyduğu öfkeyi anlatır. Zaten yaşadığı devrin çalkantılarla dolu olması, böyle düşünmesine yardımcı oluyordu²⁵. Etkilendiği diğer şairler arasında aş-Şarîf ar-Razîy ve Abü Nuvas da vardı²⁶.

Kurtuba'daki Berberi emirlerinden Süleyman b. al-Hakem'e yazdığı bir methivesi şöyle başlamaktadır:

و للدين و الدنيا امان و ايمان	هنيئا لهذا الملك روح و ريحان
وان امير المؤمنين سليمان	فان قعيد الشرك قد ثل عرشه
فلم يعصه في الارض انس و لاجان	سمى الذي انقاد الانام لامره
و حلف التقى لله و غضبان	و بانى العلى للحمد غاد و رائج
و قد اطلعت منها قصور و اوطان	به ردّ في جوّ الخلافة نورها
و قد قاده للشرك ذلّ و اذعان	و انقذ دين الله من قبضة العدا

24 Monroe, James T., a.g.e., 131

25 Dayf, Şevki, a.g.e., 425

26 a.g.e., 428

"Allah'ın bu saltanata olan rahmeti ve inayeti kutlu olsun. Onun için dünya ve ahirette iman ve güvenlik var olsun".

"Allah'a ortak koşan kişinin tacı yok edildi. Emirulmu'minin, Süleyman'dır".

"0, bütün yaratıkların emrine boyun eğdiği ve yeryüzünde hiçbir insan ve cinin kendisine karşı çıkamadığı (Süleyman Peygamberin) adaşdır".

"Sabah ve akşam hamederek yüceliğin kurucusu olmuş, Allah korkusuyla ahitleşerek Allah için kızmış ve onun için razı olmuştur".

"Nice saraylar ve yurtlar karanlıkta kalırken Allah, hilafet semasına nurunu Süleyman'la geri getirmiştir".

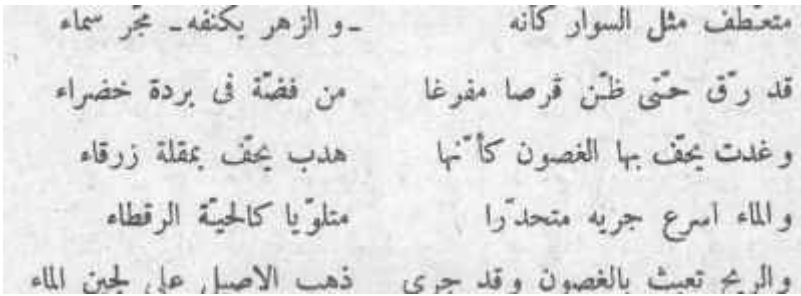
"Zillet ve boyun eğmenin şirke sürüklediği Allah'ın dinini, düşmanların elinden kurtarmıştır"²⁷.

İbn Hafâca (H. 450-533/M. 1071-1154)

Şakar şehrinde doğan İbn Hafâca, şiirinden anlaşıldığı kadarıyla basit bir insandı. Endülüs emir ve halifeleri, şairlere değer verip onları saraylarında ağırlarken, İbn Hafâca, bundan nasibini almamıştır. Ama kendisi de böyle bir yaşantıyı arzulamayıp tabiatla başbaşa kalmış ve kendi hayal ve zevk dünyasında yaşamayı yeğlemiştir.

Yaşamın ve tabiatın güzelliklerinden çok etkilenen şair, şiirlerinde bunları en güzel ve en akıcı üslupla tasvir etmiştir. Tasvirlerinde mecaz ve teşbihi çok kullanarak beyitlerindeki monotonluğu ve sıkıcılığı kaldırmıştır. Şiirleri, felsefi ve derin anlamlar taşıyan şiirlerden hoşlanan kişilerden rağbet görmemiştir²⁸.

İbn Hafâca, bir nehri şöyle tasvir etmektedir:

27 Monioe, James, T., a.g.e., 147

28 az-Zayyât, a.g.e., 339-340

"Bilezik gibi kıvrılmıştır. Çiçekler onu kuşatırken sanki o, / Samanyolu gibidir".

"O kadar inceldi ki, yeşil bir hırka içinde gümüşten sahte bir bileziktir sanıldı".

"Dallar onu sarmaya başladı. Adeta o, mavi bir gözbebeğini kuşatan kirpiktir".

"Su, (nehirin yatağında) benekli yılan gibi dökülüp kıvrılarak onun akışını hızlandırdı".

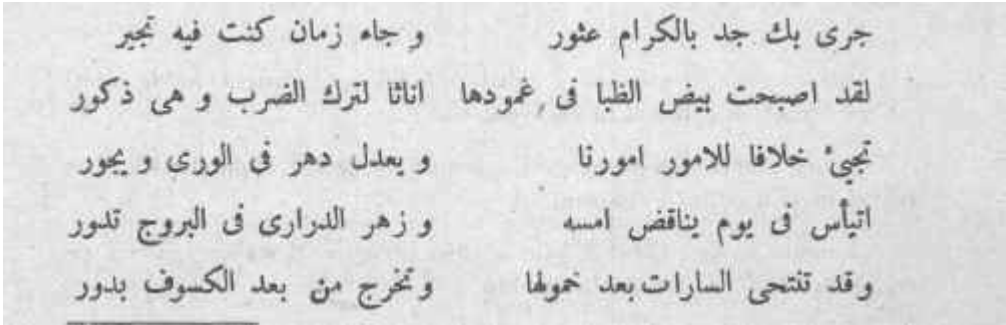
"Gün batımının altını (sarı rengi), suyun gümüş rengine vururken rüzgar dallarla oynaşıyordu"²⁹.

İbn Hamdis (H. 477-M. 1098-1158)

Sicilya doğumludur. Normanların Sicilya'yı istila etmesi üzerine İspanya'ya göç etmiştir.

Sağlam bir itikada ve ağırbaşlılığa sahip olan İbn Hamdis'in şiirlerinde bu özellikleri açıkça görülür. Kullandığı tabirlerde iffet, fikirlerinde ise soyluluk vardır. Mucuna yönelmemekte ve anlaşılmaz ibareler kullanmamaktadır. Zamanın acımasızlığı ve insanların basitliği, onu, hayattan bıkip sürekli şikayet eder hale getirmiştir. Bu konuda, Abül-°Atâhiya'nın zühd felsefesini izleyişinin etkisi vardır. Bununla birlikte tabiatın güzellikleri karşısında coşkuya gelerek ince ve açık tasvirler yapmaktan geri kalmamıştır³⁰.

Sevilla'lı Muhammed b. Abbad'a yazdığı mersiyesinde şöyle demektedir:

29 al-Fähüri, a.g.e., 800

30 az-Zayyât a.g.e., 336

"Saygın kişileri tökezleten şans, senin de başına geldi. Sen bir zamanlar herkesi korurken şimdi zaman sana zulmetti."

"Beyaz kılıçlar, erkek oldukları halde (kahramanlık bakımından) savaşı bırakıp kınlarına girdikleri için kadınlara döndüler."

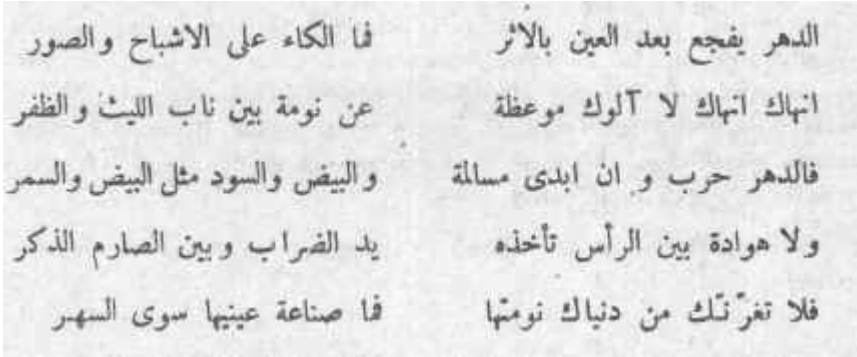
"Bizim işlerimiz kadere hep ters gelir. Zaman, insanlara (bazen) adil davranır, (bazen de) zulmeder."

"Parlayan yıldızlar feleğin burçlarında dönerken, sen dünü ile birini tutmayan bir günden mi umutsuzlanıyorsun?"

"Büyük kişiler, düşkünlüklerinden sonra tekrar yücelirler. Ay tutulmasından sonra dolunaylar çıkar"³¹.

İbn 'Abdün (Ölm: H. 520/M. 1141)

Beni Aftas için söylediği bir mersiyesi ile ünlüdür. 75 beyitten oluşan bu mersiye, başta İbn Badrün olmak üzere birçok kişi tarafından şerhedilmiştir³². Giriş kısmı şöyledir:

"Kader, önce kendisi sonra da izleriyle felaket getirir. O halde cesetlere ve resimlere ağlamakta ne fayda var?"

"Seni, aslanın dişi ve pençesi arasında uyumaya karşı sürekli ikaz ediyorum ve nasihat ediyorum".

"Zaman, barışçı görünse bile kendisi savaştır. Şerefli ve yüce kişiler, siyah ve beyaz mızraklar gibidir".

31 Monroe, a.g.e., 203

32 Zaydân, Curci, a.g.e., 11/30

"Savaşçıların elinin tutuğu kabza ile keskin kılıç arasında barış yoktur".

"Öyleyse, dünyanın (gerçek gibi görünen) uykusu seni aldatmasın. Çünkü gözlerinin yaptığı şey aslında uyumamaktır³³."

İbn Zaydûn (H. 394-462 /M. 1015-1083)

Kurtuba'da doğan İbn Zaydûn, o devrin ileri gelen fakih ve ediplerinden biri olan babasından ve diğer alimlerden ders almıştır. Şiirin yanısıra nesri de değerlidir.

İbn Zaydûn'un şiiri, kalbinin derinliklerinden çıkıp ülkesinin tabii özelliğini yansıtmaya sebebiyle Endülüs şiirinin en gerçek görüntüsüdür. Kendisi, İbn Hâni' gibi doğu şairlerini taklit etmemiştir. Zira onun için şiir, bir geçim kaynağı ya da şöret vesilesi olmayıp sadece duygularını ifade etme yoluydu. Beni Mahzum'un son şairi olan İbn Zaydûn'un şiirleri, manzara tasviri, duyguların ifadesi ve yüksek hayal gücü bakımından Endülüs şiirinin en iyi örneklerindedir.³⁴ En ünlü kasidesi, Halife Mustekfi'nin kızı Vallâda'ya yazdığı bir gazeldir. Matlaı şöyledir:

اضحى التناى بدىلا من تدانينا   و ناب عن طيب لقيانا نجافينا

"Yakınlaşmamız, yerini uzaklaşmamıza; güzel kavuşmamız da yerini ayrılığımıza bıraktı".

İbn Zaydûn, al-Kaşıda al-Andalusıyya adlı bir şiirinde Avrupalıları kötülemektedir³⁵.

ENDÜLÜS ŞİİRİNDEN ÖRNEKLER

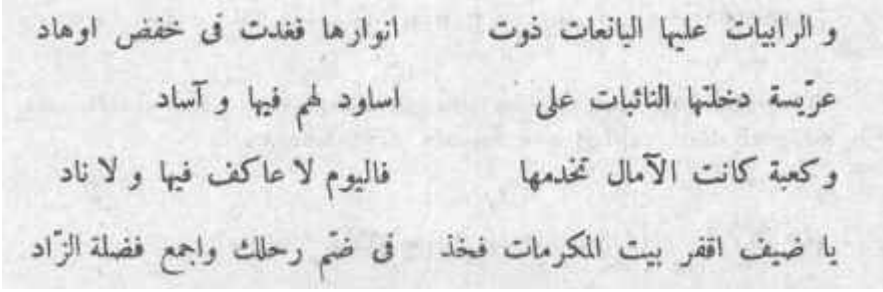
Endülüslü şair, İbn Labbâna, Beni Abbad için şu mersiyeyi söylemiştir:

تبكى السماء بمن راح غاد   على البهاليل من ابناء عباد
على الجبال التي هت قواعدها   وكانت الارض منهم ذات اوتاد

33 Monroe, a.g.e., 229

34 az-Zayyât, a.g.e., 331

35 Zeydân, a.g.e., II /56

"Gökyüzü, gündüz ve gece bulutlarından yağan yağmurlarla, Ab-badoğullarının ileri gelenlerine ağlıyor".

"Temelleri yıkılan dağlara (ağlıyor). Yeryüzü onlarla yüceydi".

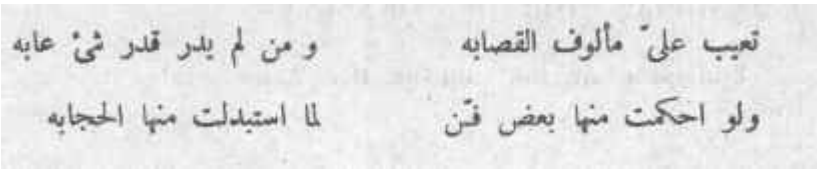
"Tepedeki bitkilerin çiçekleri soldu. Onlar, sıkıntı vadisinde sabah-ladılar".

"Onları koruyan kara yılanlara ve aslanlara rağmen ortaya felaket-ler yağdı".

"Orası öyle bir Kabe gibiydi ki, bütün arzular yerine gelirdi. Bugün, ne ziyaret eden, ne de diz çöküp oturan var."

"Ey misafir, yücelikler evi boş kaldı. Sen de yükünü ve fazla azı-ğını toplamaya başla ve git"³⁶.

Endülüs şairlerinden Yahya al-Cazzâr'ın Sarakusta şehrinde bir kasap dükkanı vardı. Bazı vezirler -ki kendilerine Endülüs'te Hacib denirdi- onun kasaplık yapmasını, şairliğiyle bağdaştırmayıp kendisini ayıplamışlardı. Bunun üzerine şair, şu iki beyitle onlara cevap verir:

"Kasaplık yapmamı ayıplıyorsun. Birşeyin değerini bilmeyen, onu ayıplar. Eğer kasaplığın birazını becerseydin, onu vezirliğe bile değış-mezdin"³⁷.

36 Monroe, a.g.e., 215

37 Dayf, Şevki, aş-Şi'r ve Tavabi'uh's-Şa'biyya ala marr'l-Uşür, Kahire, 193

Muvaşşah

Endülüs'te ortaya çıkıp gelişen bir şiir türüdür. Bestelenmek için yazılırdı. İbn Haldun, Muvaşşah hakkında şunları söylemektedir:

"Şiir Endülüs'te iyice yayılıp sanat ve süsleme yolları da artınca Endülüslüler, kendi içinde bölümlere ayırıp çeşitli vezin ve kafiyeler kullandıkları ve "Muvaşşah" dedikleri yeni bir şiir türü ihdas ettiler. Bu türde şiir söyleyen ilk kişi, Abdullah b. Muhammed al-Marvân'ın şairlerinden Mukaddam b. Mu'afir'dir. İbn Abdurrahbihi bu şiiri ondan öğrenmiş; ama her ikisinin de muvaşşahlarını gösteren hiçbir yazıya rastlanmamıştır. Muvaşşahı güzel söyleyen ilk şair, al-Mu'tasım b. Sumadîh'in şairi °Ubâda al-Kazzâz'dır"³⁸.

Muvaşşah, adları tesbit edilmiş olan kıtalara ayrılır. Bunlara genel olarak "cüz" veya "beyit" denir. En mükemmel şekli, bir veya iki beyitle başlar. Bütün parçanın girişini teşkil eden bu girişe, "mazhab", "gusn" ya da "matla" denir. Giriş, iki beyitlik 'bir parça ise, her beyitin ilk mısraları kendi aralarında; ikinci mısraları da yine kendi aralarında kafiyelidir. Meselâ, birinci kafiyesi A ve ikinci kafiyesi B olursa giriş kısmı şöyle gösterilir:

2 beyit—A—B
 —A—B
 1 Beyit—A—B

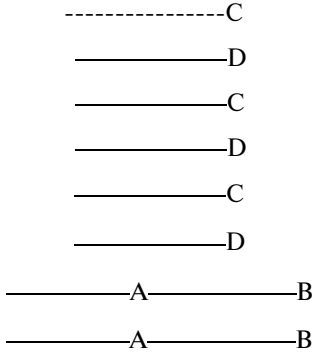
Girişten sonra asıl kıtalar gelir. Bu kıtalar (cüz veya beyit), iki kısımdır. İlk kısım, değişik sayıda mısralardan oluşur. Bunlar, kendi aralarında Veya çaprazlama kafiyelenmiştir. Ancak bu kafiyeler, girişe (mazhab veya gusn) ait değildir. Bu ilk kısma, "davv" veya "sımt" denilir. Beyitlerin sayısı bakımından olduğu gibi kafiyeleri bakımından da girişe benzeyen ikinci kısma, "kafla" veya "kufl" adı verilir. Kıta bu durumda şöyle görülür:

1. Örnek:

—C
 C
 —C
 —A—B

38 İbn Haldun, Mukaddime, Beyrut, 583-584

2. Örnek:

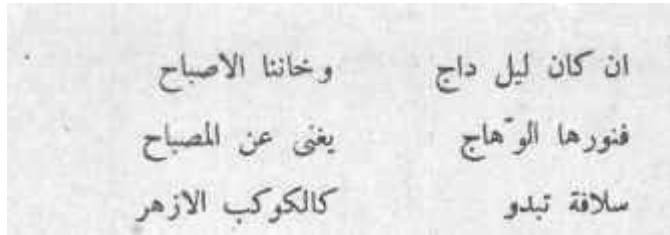

Davr'ın kafiyeleri her kıtada ayrıdır, fakat Kafla'nın kafiyeleri daima Gusn'a benzer. Kafla, aynı ses ve ahengin tekrarı ile dinleyici üzerine etki eden bir çeşit nakarattır³⁹.

Muvaşşah hakkında değişik görüşler vardır. Mısır'lı şair İbn Sana al-Mulk'e göre muvaşşah, kendine has bir vezinle söylenen manzum sözdür. Muhammed b. Abî Şanab'e göre ise muvaşşah, şarkı için nazmedilmiş şiirdir. Bazıları da muvaşşahı, musammat türü şiirin bir çeşidi saymışlardır⁴⁰.

Muvaşşah, klasik arap kasidesindeki tüm konuları içerir. Ancak gazel, vafve hamriyat başta gelir. Ayrıca hicviye, mersiye gibi konular da işlenir. Hatta taklitçi bir şekilde gazelle başlayıp methiyeyle bitebilir⁴¹. Bu şiir türü, genellikle kadını, şarabı ve tabiatı tasvir etmiştir. Tasvirde kullandığı ifadeler, yeni birşey değildir. Klasik şiirlerde de dışlar inciye, boy servi dalına benzetilmiştir⁴².

Endülüs asıllı Abü Hayyân, bir muvaşşahasında şöyle demektedir:

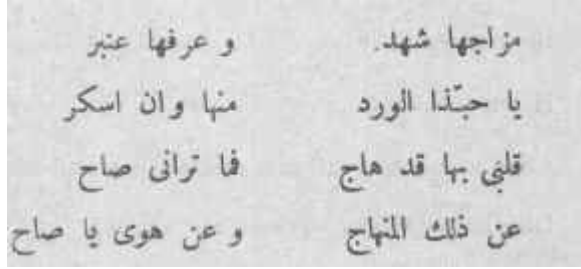
39 Müveşşah mad., İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1960, VIII/866

40 al-Fâhûri, Hannâ, el-Cedid fi'l-Edeb'l-Arabi, Beyrut, 211

41 Mes'ûd, Cubran, al-Muhit fi adab'l-Bakalurya, Lübnan 1959, 11/411

42 a.g.e., 412

"Gece karanlık olur da sabah bize ihanet ederse (doğmazsa), şarabın parlayan ışığı bizi aydınlatmaya yeter".

"O, yıldız gibi parlayan bir şaraptır. Karışımı, süzölmüş bal, kokusu da anberdir".

"Sarhoş olsa bile onu tekrar tekrar içmek ne hoş"

"Kalbim onunla çoştu. Ey dostum, beni bu alışkanlığımı bırakıp da ayık halde ve bu sevdadan vazgeçmiş göremezsin"⁴³.

Zecel

Müvâşşahın yayılması ve rağbet görmesi sonucu bazı şairler, yine bu tarzda ama gramer kurallarına pek uymayan yeni bir şiir türü geliştirmişlerdir. Zecel denilen bu türün ilk temsilcisi, İbn Kuzmân'dır⁴⁴.

İbn Kuzmân'ın bir zeceli:

"Beni bunak bulan birisine kızmama rağmen aşığıım".

"Zamanın aşığıyım".

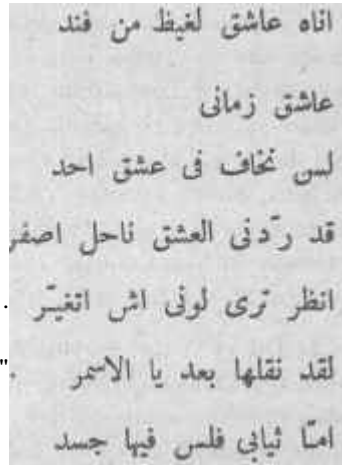
"Kimseye aşık olmaktan korkmayız".

"Aşk beni inceltip soldurdu".

"Bak ve gör, rengim ne kadar değişti".

"Halen âh söyleyebiliyorum ey esmer".

"Elbisemin içinde beni göremezsin".

43 al-Kutubi, İbn Şâkir, Favât, al-Vafayât, Kahire 1951, 11/557-558

44 Dayf, Şevki, al-Fann va Masâhibuh fi'ş-Şî'r-1-Arabi, Kahire; 454

"Beni göremezsin".

"Halen inliyorum".

"Allah'a andolsun ki, ben aşık bir adamım"

"Durumum, doğru söylediğime şahitlik eder."

"Ayrıca ben bu zecelde başarılıyım"⁴⁵.

لس تكن تراني
لو لا ما كان بعد
ولله لآتي رجلا عاشق

وحالي يشهد بأني صادق
وتمّ انا في ذا الرجل قايق

SONUÇ

Endülüs şiiri, doğudaki Arap şiirim taklit ederek ortaya çıkmış ve gelişmiştir. Arapların, yeni fethedip yerleştikleri İspanya'da kendilerini yabancı hissetmeleri ve doğudaki asıl vatanlarına duydukları hasret, doğu örf ve adetlerinin ve kültürel değerlerinin hatırlanıp rağbet görmesini sağladı. Bu değerler arasında, edebi çalışmalar ve özellikle şiirin ayrı bir yeri vardı. Endülüslüler, zamanla bu yeni vatanlarına alışarak taklitçilikten sıyrılmaya ve yeni birşeyler yaratma dönemine girmeye başlamışlardır. Hatta bununla da kalmayarak şiirde doğulularla yarışmışlar ve bazı şairlerini doğunun büyük şairlerine benzeterek onlardan geri kalmadıklarını ispatlamaya çalışmışlardır. Endülüs şiirinin özelliklerini şöyle özetleyebiliriz:

1. Konu: Doğu Arap şiirinde işlenen konulardan pek farklılık göstermemektedir. Ancak bazı konularda kendilerine has üslupları vardır. Özellikle tasvir konusunda aşırıya kaçarak hemen hemen herşeyi tasvir etme yoluna gitmişlerdir. Ama bu aşırılık, şiirlerini bozmamış ve kendileri de bu yolda başardı olmuşlardır. Bir başka özellikleri de mersiye türü şiiri, ölümlerin yanısıra kaybedilen topraklar ve yıkılan Emirlikler için de söylemeleridir. Endülüslülerin, çeşitli ilim dallarına ve özellikle edebiyata ait bazı konuları manzum şekle sokarak öğretimini kolaylaştırmaları da takdire değerdir.

2. Dil ve Yapı: Doğudaki çöllerin yerine Endülüs'te verimli topraklar, sürekli akan nehirler ve güzel bir iklimle karşılaşan Araplar, bunlardan oldukça etkilenmişler ve daha duygusal davranan, daha ince hayaller kuran bir toplum haline gelmişlerdir. Bunun etkisi, şiire yansımaktadır.

Şiirde yapı bakımından yaptıkları en önemli değişiklik ise, **ilk** kez ortaya koydukları Muvaşşah türü şiidir. Arap edebiyatında önemli **bir** yere çahip sahiptir. Bestelenmek için yazılan ve değişik vezinlerden oluşabilen Muvaşşah, şiirin yapısında bir yenilik olup konulan itibarıyla diğer şiir türlerinden farklı değildir.